

Felles erfaringer i pilotkommunene

Gode råd til andre kommuner

Den nye plan- og bygningsloven innebærer at landets kommuner må forholde seg aktivt til universell utforming (uu) i formålsparagraf og i bestemmelser.

I dette kapitlet formidles lokale erfaringer og gode råd fra pilotkommunene. Disse kan være verdifulle for alle kommunene som nå skal i gang med planlegging etter den nye loven.

De 17 kommunene som bidrar til denne rapporten har behandlet universell utforming bredt som strategi for kommunens virksomhet.

Arbeidet har ikke bare begrenset seg til planlegging; de har også erfaringer fra bevisstgjøring og kompetansebygging, samarbeid med råd for funksjonshemmede og mange ulike aktører i lokalsamfunnet.

Pilotkommunene har arbeidet systematisk med politisk og administrativ forankring, og de har fulgt prosesser fra plan til gjennomføring.

Videre har de vært nødt til å gi et innhold til uu gjennom innkjøpsprosedyrer, og de har hatt mulighet til å se om de valgte løsningene faktisk har vært de mest hensiktsmessige.

I pilotprosjektet har kommunene utviklet og testet ulike typer verktøy gjennom kontakt med hverandre og sammen med nasjonale myndigheter.

I det påfølgende skisseres noen suksessfaktorer som det gjelder å være bevisst på og ta på alvor.

Pilotkommunenes felles konklusjon er:

Universell utforming er mulighetenes marked.

Bruk dem!

Hvordan komme i gang?

Se mulighetene og de spennende utfordringene!

Ingen vil være uenig i at man skal arbeide for et inkluderende samfunn tilgjengelig for alle. Utfordringen er å få kolleger med på at dette er noe ens egen kommune må ta tak i, og at det kreves målrettet og systematisk jobbing. Det gjelder å vinne forståelse for at universell utforming er et spennende og faglig stimulerende tema.

Oppstarts- og motivasjonsseminar kan være en god måte å begynne en prosess på. Inviter de avdelingene som har et ansvarsområde som angår temaet. Diskuter hva som gjøres i kommunen i dag, hva som fungerer godt og hva det går an å bli bedre på. For noen vil dette kanskje være første gang de møter kolleger fra andre avdelinger rundt samme bord!

Legg vekt på tverrfaglig tilnærming: Ingen "eier" kunnskapen om universell utforming. På dette feltet er det viktig både å respektere hverandres faglige ståsted og å lære av hverandre; planleggere, byggesaksbehandlere, innkjøpsansvarlige, ingeniører, ergoterapeuter og andre. Pilotkommunene mener en må være bevisst med å framheve at universell utforming ikke bare gjelder noen få mennesker med spesielle behov, men at uu faktisk øker kvaliteten for alle.

Det trengs ressurspersoner!

For å få løftet fram temaet universell utforming trenger organisasjonen personer som forstår hva dette handler om, som er i stand til å skape begeistring, og som kan få andre til å reflektere rundt utfordringene og mulighetene. Det er viktig at ledelsen møter slike "ildsjeler" med åpent sinn og gir dem legitimitet og handlingsrom, særlig i en oppbyggingsfase. Pilotkommunene mener det bør være mer enn én person som går i bresjen og stimulerer til kreativitet og utvikling, særlig i starten.

Organisering på tvers er en nøkkel til suksess

Universell utforming er et tverrfaglig tema og må forankres i hele organisasjonen. Dette er altså ikke bare en oppgave for plan eller byggesak, men for alle kommunens tjenesteområder. Hver enhet må gis et selvstendig ansvar for intern koordinering og sørge

for forankring, kompetanseheving og bevisstgjøring. Nøkkelpersoner må få tid til å sette seg inn i temaet. Pilotkommunene har allerede erfart hvor viktig det er å stimulere til arbeidsformer som involverer medarbeidere på tvers av sektorer og tjenesteområder. De har gode erfaringer med samarbeid og forankring av prosjektledelse innenfor både helse og teknisk. Her finner man medarbeidere som utfyller hverandre kunnskapsmessig og som gir arbeidet bredde og helhet.

Bruk pågående prosesser og prosjekter

Det er viktig å få tankegodset inn i allerede pågående prosjekter. Selv om et prosjekt er påbegynt, er det ikke for sent å bringe inn universell utforming under veis. *Befaringer* som viser hva universell utforming handler om og kan bety for det aktuelle prosjektet, kan være en god tilnæringsmåte. En slik "erfaringsbefaring" kan med fordel planlegges og gjennomføres i samarbeid med rådet for funksjonshemmede og brukerorganisasjoner. Det må gis rom for nytenkning og mot til å prøve løsninger.

Her har rådet virkelig fått være med i prosessen, og de innspillene vi har kommet med er blitt tatt hensyn til.

(Herbjørn Hansen, rådet for funksjonshemmede i Sortland og representant i utvalg for tekniske saker, i forbindelse med presentasjon og behandling av gatebruksplanen for Sortland sentrum.)

Plan- og bygningsloven – den beste arena for politisk forankring

Plan- og bygningsloven er det viktigste lokalpolitiske virkemiddel for utviklingen av kommunen som samfunn.

Universell utforming handler om likeverdige muligheter for alle. Og det handler om hvordan de fysiske omgivelsene må utformes for at innbyggerne skal kunne bruke sine ressurser og delta aktivt i samfunnslivet. Den nye plan- og bygningsloven vil gi kommunene enda sterkere virkemidler på dette feltet. Det finnes neppe noen politikere med gjenvalg i tankene som sier nei til et samfunn for alle.

Den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven kan ramme kommuner som ikke har en politikk for dette feltet og som mangler en strategi for å ta opp universell utforming i egen virksomhet.

Kommuneplanprosessen - oppstart av revisjon - kan være en god anledning til å gi politikerne en innføring i hva universell utforming handler om.

En ut på tur- eller *temadag med praktiske øvelser* har vært en vekker for mer enn én ordfører i pilotkommunene.

Ordspråket 'Liten tue velter stort lass' har for meg fått en helt annen dimensjon over seg etter denne dagen.

(Ordfører Arve Bones etter motivasjonsseminar om universell utforming i Kongsvinger.)

Råd og brukerorganisasjoner er selvsagte samarbeidspartner i slike opplegg. Å arrangere en felles studietur for politikere, administrasjon og brukerrepresentanter er også en metode som har vist seg å gi positive ringvirkninger. Politiske retningslinjer og vedtak som nedfelles i kommuneplan, gir føringer både for hvordan videre planlegging skal skje og for gjennomføringen av prosjekter og tiltak. Politikere bør orienteres regelmessig og få tilbakemelding om utviklingen i forhold til sine prinsipp-vedtak og de intensjoner som nedfelles i overordnede planer.

Politisk forankring nødvendig, men det må mer til!

Politisk forankring er ikke nok. Universell utforming må læres ved å delta i gjennomføring. Folk flest må se at det kommer resultater som virker. Ganske tidlig bør en finne et egnet "demonstrasjonsprosjekt". Det vil si et enkelt og godt eksempel på uu som lett kan gjennomføres og som kan gi læring til mange. Få fram dokumentasjon av eventuelle (mer)kostnader ved å bygge inn universell utforming i tiltaket. Vurder også om utgiftene kan fordeles på flere "kostnadsbærere".

Pilotkommunene har sett at universell utforming ikke vil koste noe ekstra dersom dette er med i bildet helt fra starten. Dette gjelder først og fremst ved nye bygg. Men også ved ombygginger og utbedringer får man mer kvalitet for pengene gjennom god planlegging.

Overordnede politiske føringer, for eksempel i samfunnsdelen av kommuneplanen, må integreres i hele kommunens styringssystem. Lederne på alle nivåer må bli pådrivere for uu og bidra til å skape synlige resultater!

Gjennom prosjektet universell utforming er jeg blitt observant på alle de viktige detaljene som avgjør om bygget blir tilgjengelig.

(Kari Bansal, leder for nytt NAV-kontor i Ullensaker.)

Samarbeid med lokalsamfunnet er en nødvendighet. Pilotkommunenes erfaring er at initiativ overfor aktører i næringslivet og samarbeid med skolene kan gi både politisk oppmerksomhet og kunnskap som kommunen kan bruke i arbeidet sitt. Skoleelever kan ha riktig så gode ideer; de kan gjøre kartleggingsarbeid, og de kan foreslå forbedringer. Lokale arrangementer kan med fordel ha uu og inkludering som varemerke. Både kommunens næringsdrivende, dens innbyggere og tilreisende vil ha glede av at tilbudene er tilgjengelige for alle og at informasjon om de ulike tilbudene når ut til et bredt publikum. Flere kommuner har utarbeidet gode råd til næringsdrivende, og de har samarbeidet med næringslivet om kartlegging og utbedringstiltak.

Stord kommune vil vera ein føregangskommune når det gjeld universell utforming. Dette er til det beste for alle innbyggjarar og tilreisande. Vårt mål er at dette skal vera vårt varemerke!

(Ordfører Liv Kari Eskeland, Stord kommune.)

Kompetansebygging - en kontinuerlig og langsiktig prosess

Holdningsskapende arbeid og bevisstgjøring må ligge i bunnen for kompetansebyggingen om universell utforming. Man må forstå hensikten og se poenget, for å lære hva universell utforming faktisk handler om. I politikeropplæringen må dette vektlegges, og befaringer i eget nærområde med for eksempel rullestoler og simuleringsbriller kan med fordel inngå i en slik opplæring.

Kompetansen må sitte både i hjerte, hode og hender - i alle ledd i organisasjonen - fra rådmann til vaktmester.

Det trengs kunnskap for å vite hvordan lov og regelverk kan brukes i planarbeid, i byggesaker, i utbyggingsavtaler, anbudsprosesser og bestillinger. Det er nødvendig med uu-kunnskap hos dem som utfører byggearbeidene, som legger gatesteinen eller har ansvaret for snøbrøytingen.

Det er ikke før en har kjent det på kroppen en skjønner hvor viktig dette er.

(Representant fra et lokalt entreprenørfirma i Kongsvinger etter å ha forsøkt å komme seg inn på kinoen i rullestol.)

Universell utforming innebærer ikke nødvendigvis kjedelige standardløsninger. Både naturlige elementer og kunst kan brukes slik at folk lettere kan komme seg fram og orientere seg i omgivelsene.

Kompetansebygging trenger ikke nødvendigvis å ta så mye tid. Frokostmøter med inviterte innledere kan gi inspirerende faglig påfyll. Felles befaringer eller studieturer i forbindelse med pågående planer og prosjekter kan gi nyttige innspill underveis. Mobilisering av tverrsektoriell deltakelse i utprøving av verktøy gir både effektiv læring og nødvendig grunnlag for planlegging og prosjektering. Å bruke bilder i møter mellom prosjekterende, konsulenter, byggherre og byggeleder tidlig i prosessen kan bidra til å skape en felles forståelse hos de ulike aktørene som er involvert i et prosjekt. Det er viktig å evaluere og lære av sine feil og pløye kunnskapen tilbake igjen.

Det finnes i dag flere gode tilbud for etterutdanning og faglig påfyll, og det er en fordel om flere kolleger kan følge slike kurs sammen.

Gode råd er ikke dyre Erfaringskompetanse øker kvaliteten

Kommunalt råd for funksjonshemmede og brukerorganisasjoner har erfaring og kunnskap som tilfører prosjekter økt kvalitet både i planleggingsfasen og i gjennomføringen.

I en oppstarts- og utviklingsperiode er det av stor betydning at rådet får en spesiell plass i arbeidet, med utfordringer og meningsfulle oppgaver. Rådet må gis tid til å finne sin rolle som utviklingsaktør i samspill både med kommunen og sin egen "grasrot", brukerorganisasjonene. Konkrete samarbeidsprosjekter gir nyttig læring både for kommunen og rådet.

Pilotprosjektet har vist at god dialog med råd og brukerorganisasjoner gjerne resulterer i mange spennende og kreative løsninger.

Samtidig er det viktig at kommunen også trekker på den kompetansen som finnes i andre kommunalt oppnevnte organer, så som elderråd og barne- og ungdomsråd.

Lær av andre – og del dine egne erfaringer

Kunnskap vokser ved at den deles, og kompetanse skaffes gjennom erfaring.

Det finnes en rekke veiledere, verktøy og metodeopplegg fra nasjonalt hold både for kartlegging, planlegging, prosjektering og samspill. Dette er

verdifulle hjelpemidler. Det er viktig at disse verktøyene prøves ut og tilpasses lokale forhold.

Det er fornuftig å diskutere med andre kommuner som har erfaringer å dele. Ofte er det hensiktsmessig å etablere en mer formell kontakt med nabo-kommunen. Pilotprosjektets parkommuner har gode erfaringer med nettopp dette.

Ikke være redd for å "stjele" fra andre eller å søke informasjon og bistand fra regionalt nivå. Lokale erfaringer vil bidra til at regionale myndigheter kan styrke sin egen kompetanse på de respektive ansvarsområdene.

BU 31 - Et korps av prosjektledere med bred og allsidig kompetanse

Arbeid med universell utforming berører mange fagområder. Prosjektlederne i pilotkommunene representerer i høy grad tverrfaglighet både i utdanningsbakgrunn og arbeidserfaring i kommunen. Det er flest ingeniører og ergoterapeuter. I tillegg finner vi arkitekt, landskapsarkitekt, sykepleier, førskolelærer, fysioterapeut, landbruksøkonom, bedriftsøkonom og sosialantropolog. Noen få har hatt en egen stilling som prosjektleder for universell utforming på hel tid, mens de fleste har kombinert denne oppgaven med ordinær jobb innenfor henholdsvis teknisk, plan, helse.

Nesten ingen kommuner har måttet skifte prosjektleder under veis. Dette har gitt kontinuitet og grunnlag for læring og integrering i kommuneorganisasjonen. Samtidig har det nasjonale utviklingsarbeidet hatt et stabilt lokalt ankerfeste.

Prosjektledere i innspurten har vært: Line Røtvold, Båtsfjord; Bjarne Mjelde, Berlevåg; Lone Høgda, Tromsø; Raina Kristensen, Sortland (avløste Kristine Røiri i mai 2008); Kari Gregersen Næss, Verdal; Solveig Dale, Trondheim; Astrid Larsen, Stord; Anne Reidun Garpestad, Time/Klepp; Hilde Gulbrandsen, Kristiansand; Johnny Hommefoss, Risør; Kjersti Berg, Porsgrunn; Hans Petter Olsen, Gjøvik/Vestre Toten; Hilde Nygaard, Kongsvinger; Wenche Lindberg, Eidskog (avløste Egil Andersen i desember 2007); Ingrid Rindal Øvsteng, Ullensaker.

Suksessfaktorer:

1. Ha ildsjeler som kan skape begeistring.
2. Forankring i politisk og administrativ ledelse.
3. Etabler tidlig et enkelt prosjekt som viser hva som skiller universell utforming fra tilgjengelighet.
4. Et aktivt råd for funksjonshemmede.
5. Systematisk og langsiktig kompetansebygging, tilegnet gjennom praksis.

(Fritt etter Jan Olav Grønland, rådmann i Vestre Toten, i foredrag på pilotkommunesamlingen i Ullensaker, april 2008.)

Prosjektlederne har hatt flere samlinger der felles utfordringer har stått på dagsorden. Her er de samlet på Stiklestad nasjonale kultursenter, desember 2008. Foto: Olav Rand Bringa/Miljøverndepartementet

Befaringer gir inspirasjon og ideer. I Verdal sentrum kombineres universell utforming og kunstnerisk uttrykk på en gjennomtenkt måte. Foto: Olav Rand Bringa/Miljøverndepartementet